

Dirk vom Lehn: *Harold Garfinkel. The Creation and Development of Ethnomethodology*

Walnut Creek, California, Left Coast Press 2014, 208 s.

Recenzovaná kniha je přepracovanou a aktualizovanou verzí německého originálu, který pod názvem *Harold Garfinkel* vydalo v r. 2012 nakladatelství UVK Verlagsgesellschaft v Kostnici (Konstanz). Autor knihy Dirk vom Lehn patří k mladší generaci sociologů, jehož etnometodologickou orientaci formovali především Christian Heath, John Hindmarsh a Paul Luff ve výzkumné skupině Work, Interaction and Technology. Vom Lehn působil na University of Nottingham, nyní pracuje na King's College v Londýně.

Autor svou knihu nechápe jako *úvod* do etnometodologie, nýbrž chce vysvětlit *vývoj* etnometodologie, počínaje Garfinkelovými ranými pracemi z třicátých a čtyřicátých let minulého století, a dále ukázat sociologické kořeny etnometodologie a to, jak etnometodologie přispívá k rozvoji sociologie (s. 13). Primárním adresátem knihy jsou studenti sociologie (a další z oblasti sociálního výzkumu), kteří se o etnometodologii (už) zajímají a chtěli by se dovědět více o jejím vzniku a o tom, co vedlo Garfinkela k jejímu rozpracování. Orientaci na studenty je patrně dáno, že kniha je napsána jasným, srozumitelným jazykem, a protože touto vlastností mnoho etnometodologických prací právě nevykíná, lze ji – oproti autorovu prohlášení – jako specifický úvod do etnometodologie v zásadě doporučit.

Knihu otevírá dvoustránková předmluva britského sociologa Roberta Dingwalla, který zde mimo jiné uvažuje o důvodech obtížnosti jazyka Garfinkelova díla a v této souvislosti zmiňuje i to, že Garfinkel jako dítě (narodil se v r. 1917) užíval doma spíš jidiš než angličtinu – anglicky (přímo podle Garfinkelových slov) nebyl schopen plynule hovořit dříve než v deseti le-

tech. Vom Lehnovu knihu o Garfinkelovi vítá Dingwall mimo jiné pro její přístupný jazyk, poskytující „tranzit“ ke Garfinkelovým originálům.

Vom Lehn rozdělil svou knihu do devíti kapitol. První kapitola (Sociology as „Love Affair“, s. 17–27) stručně rekapituluje základní etapy a milníky Garfinkelova celoživotního odborného vývoje, včetně jeho počátečního studia obchodu a účetnictví (angl. accounting), které bývá uváděno – i samotným Garfinkelem – jako podnět pro jeho pozdější koncept „account“ (dodejme, že tato souvislost není v češtině tak zřejmá). Další kapitoly detailizují úvodní obecný náčrt. V druhé kapitole (Hitch-hiking to Sociology, s. 29–37), obrazně nazvané podle cesty stopem do Chapel Hill, kde v r. 1939 zahájil Garfinkel studium sociologie, je budoucí zakladatel etnometodologie představen jako autor sociologicky orientované povídky „Color Trouble“, s tematikou etnické segregace (povídka byla publikována v r. 1940 a pak vyšla ještě v několika antologiích a v sociologickém kontextu byla později uváděna i jako doklad toho, že etnometodologii nelze chápat jako přístup ignorující sociální problémy). Ještě více prostoru je v této kapitole věnováno výzkumu rozdílných soudních rozhodnutí o stejných zločinech spáchaných afroamerickými pachateli na jedné straně a bělošskými pachateli na straně druhé, jehož se Garfinkel ještě před ukončením magisterského studia účastnil. Třetí kapitola (Sociology and *Sociological Attitude*, s. 39–55) se zabývá rozhodujícím obdobím formování Garfinkelova uvažování o sociálním řádu v průběhu jeho práce na doktorské disertaci. Východiskem je tu Garfinkelův rukopis *Seeing Sociologically* (napsaný v r. 1948 a vydaný teprve v r. 2006), v němž se objevuje i pojem „sociologický postoj“, který vom Lehn používá na řadě míst knihy (což v kontextu jiných etnometodologických prací, resp. prací o etnometodologii není obvyklé). „Sociologický postoj“, rozpracovaný především v polemice s názory

T. Parsonse, G. H. Meada a A. Schütze, má v tomto manuskriptu už blízko k základním principům etnometodologie.

Autor se v této kapitole zabývá i dobovou situací na Harvardově univerzitě, kde Garfinkel začal studovat v r. 1946 jako doktorand T. Parsonse. Čtvrtá kapitola (From Phenomenology to Ethnomethodology, s. 57–78) už ve svém názvu zdůrazňuje, jaký význam mělo pro Garfinkelovo uvažování dílo A. Schütze, ale také A. Gurwitsche, jejichž práce nejen četl, ale s nimiž se v New Yorku i osobně stýkal na večerních seminářích. Kapitola se soustřeďuje na Garfinkelovu disertaci *Perceiving the Other* z r. 1952, v níž její autor zformuloval – na pozadí názorů T. Parsonse a A. Schütze – pojetí sociálního řádu jako něčeho, co sami lidé ve svém praktickém jednání vytvářejí a zakoušejí; věnoval se v ní však i možnostem empirického výzkumu tohoto řádu – vom Lehn popisuje experiment, který Garfinkel provedl s 28 studenty medicíny, a spatřuje v něm počátky Garfinkelových „krizových experimentů“ (breaching experiments). Pátá kapitola (What is Ethnomethodology, s. 79–88) se zabývá Garfinkelovými myšlenkami z období následujícího po obhájení jeho disertace. Právem je nejstručnější, protože jejím předmětem jsou skutečnosti, které jsou s etnometodologií spojovány nejčastěji a jsou obecněji známy: Garfinkelova první publikovaná kniha *Studies in Ethnomethodology* (1967), její pozitivní i negativní recepce a častokrát opakovaná otázka, co je to vlastně etnometodologie, jaký je její vztah k sociologii, zda je pro sociologii vůbec relevantní atd. – tato otázka byla široce probírána i na prvním symposiu o etnometodologii na univerzitě v Purdue (1968).

Následuje nejdelší kapitola (*Ethnomethodology's Program*, s. 89–118), jejíž název reprodukuje titul Garfinkelovy knihy publikované v r. 2002 a úzce navazuje na její obsah. Právě tato kapitola má svým charakterem nejbližší k úvodu do etnometodologie, resp. do jejího programu. Vom

Lehn v ní vykládá nejdůležitější etnometodologické pojmy, jako je indexikálnost, dokumentární metoda interpretace, praktické vysvětlení (account), reflexivnost, požadavek jedinečné přiměřenosti metod (the unique adequacy requirement of methods) aj. S odkazem na podtitul Garfinkelovy knihy *Ethnomethodology's Program: Working out Durkheim's Aphorism* vom Lehn zasazuje Garfinkelovo dílo do širokého sociologického kontextu a zejména se věnuje vztahu k É. Durkheimovi. Co se týče Durkheimova aforismu, zabývá se tu Garfinkelovou reformulací Durkheimova tvrzení „objektivní realita sociálních faktů je základním principem sociologie“ na etnometodologické tvrzení „objektivní realita sociálních faktů je základním fenoménem sociologie“. Sedmá kapitola (*Ethnomethodological Studies of Work*, s. 119–131) je věnována výzkumu, který navazuje na Garfinkelův trvalý zájem o organizaci práce a pracovišť (viz už zmiňovaný výzkum práce soudů a některé kapitoly z jeho *Studies in Ethnomethodology*). Název sedmé kapitoly ostatně reprodukuje název knihy, kterou Garfinkel editoval a vydal v r. 1986, a ta se stala základním referenčním zdrojem pro tento typ etnometodologických studií.

Etnometodologická studia práce/pracovišť jsou úspěšná nejen v sociologii a obecně v akademické sféře, ale i komerčně (etnometodologové pracovali pro firmy jako Xerox, Hewlett Packard, IBM aj.). To nepřekvapuje, uvážíme-li Garfinkelův pojem „hybridní studia práce“ (v knize viz s. 129–131), jímž se míní úzká propojení etnometodologického výzkumu a pracovních praktik aktérů, které jsou etnometodology zkoumány. Tato úzká propojenost je dána zmíněným požadavkem jedinečné přiměřenosti metod (jinak řečeno, etnometodolog by si měl osvojit kompetence a praktiky zkoumaných aktérů). A jestliže toto platí, mohou se etnometodologické popisy práce v zásadě stát explicitními instrukcemi pro uskutečňování této práce (s. 130). Poslední dvě kapitoly věnuje vom Lehn postave-

ní etnometodologie v sociologii. Kapitola osmá (*Ethnomethodology and Sociology*, s. 133–145) má obecnější charakter. Autor v ní znovu zmiňuje Garfinkelův vztah k Durkheimovi a Garfinkelovu snahu – snad v součinnosti s A. Rawls – o praxeologicky orientovanou reinterpretaci Durkheimových „sociálních faktů“ (viz už výše). Vom Lehn zdůrazňuje Garfinkelův velký zájem o sociologické teorie a věnuje zvláštní oddíl vztahu etnometodologie k symbolickému interakcionismu, k E. Goffmanovi, ke konverzační analýze a konečně k fenomenologické sociologii. Hlavním motivem vom Lehna je zde snaha souhrnně ukázat odlišné rysy etnometodologie od těchto sociologických přístupů, s nimiž bývá etnometodologie v různých souvislostech nedostatečně diferencovaně spojována (hlavně v učebnicích). Vyčlenění konverzační analýzy jako samostatného sociologického přístupu je samozřejmě problematické a souvisí s jejím nejednoznačným vztahem k etnometodologii. Na jedné straně je některými etnometodology stále považována za součást etnometodologie, ale na straně druhé ji někteří autoři, spíše konverzační analytici, považují za samostatné výzkumné odvětví, které souvisí s etnometodologií, a tudíž i sociologií už jen víceméně historicky (u počátků této společné historie je zejména společný článek H. Garfinkela a H. Sackse „On Formal Structures of Practical Action“ z r. 1970).

Poslední kapitola (*Ethnomethodology's Influence on Recent Developments in Sociology*, s. 147–165) je psána v podobném duchu jako kapitola předchozí. Autor se v ní snaží ukázat, jak etnometodologie inspiroje a ovlivňuje velmi různé směry a výzkumné přístupy v současné sociologii, do jakých intelektuálních kontaktů se dostává a co z nich může či nemůže pro sebe získat. Zmíněna je teorie systémů N. Luhmana, Habermasova teorie komunikačního jednání a nedávná teorie praxe (T. Schatzki aj.); je zdůrazněn význam etnometodologie pro výzkum sociálních problémů (oproti méně-

ní řady sociologů) a vliv etnometodologie na rozvoj genderových studií; v souvislosti s dynamickým rozvojem etnometodologických studií práce/pracovišť je zdůrazněn význam etnometodologie pro výzkum organizací a výzkum interakce ve zdravotnických a edukačních zařízeních. Kapitulu uzavírá přehled výzkumu chování ve veřejném prostoru – zde vom Lehn těží i ze svých studií, které hodně využívají videonahrávek. Tento typ výzkumu, tzv. „video-based studies“, je dnes v etnometodologii osobitým proudem, přitažlivým pro řadu výzkumníků.

Knihu uzavírá postskript (Garfinkel's Orphans, s. 167–169), v němž vom Lehn stručně představuje stav etnometodologie po smrti H. Garfinkela v dubnu 2011. *Ethnomethodology* a konverzační analytiky hodnotí jako „velmi aktivní společenství“, které je diferencováno do několika výzkumných proudů či „škol“. Těmi se míní např. garfinkelovský přístup orientovaný na fenomenologii (využívající nejen už zmiňovaného A. Schütze, ale později i M. Merleau-Pontyho), wittgensteinovsky orientovaná manchesterská škola, zaměřená na vyjasňování pojmů, a konverzační analýza. Za zmínku stojí i to, že podle vom Lehna etnometodologie zažívá „rozkvět v technických vědách“, což je podle něho dokladem toho, že etnometodologie je atraktivní i pro neakademické prostředí.

Vom Lehnova kniha je nepochybně užitečnou publikací, kterou si s prospěchem přečtou studenti sociologie i jejich učitelé. Je psána tak, aby připravila půdu pro recepci Garfinkelova díla a obecně etnometodologie v dnešní sociologii, a to se jí s velkou pravděpodobností podaří. Je zřejmé první knihou, která se zabývá Garfinkelovým dílem vydaným v průběhu celého jeho dlouhého života (1917–2011). Mohla tedy zahrnout i některé obsáhlé rukopisy „raného Garfinkela“, publikované teprve nedávno, nicméně ještě za Garfinkelova života (viz výše). Tato okolnost nepochybně podstatně přispívá k atraktiv-

nosti vom Lehnovy knihy. Na druhé straně dosud publikované rané rukopisy jsou jen zlomkem toho, co obsahuje Garfinkelova pozůstalost – na nedávném workshopu Radical Ethnomethodology, pořádaném na Manchester Metropolitan University v červnu 2016, informoval jeden z nejznámějších Garfinkelových žáků Michael Lynch, že v Garfinkelově pozůstalosti se nachází na 600 krabic písemností a audio nahrávek uspořádaných samotným Garfinkelem. Lze si tedy představit, že budoucí publikace o vzniku a vývoji etnometodologie poskytnou plastičtější obraz než kniha vom Lehna.

Recenzovanou knihu napsal autor sympatizující s etnometodologií, výzkumník pracující v jejím rámci. Je zřejmé, že v teoretické i biografické rovině vom Lehn poměrně hodně spoléhá na interpretace Anne Rawls, která editovala nejen Garfinkelovu poslední knihu *Ethnomethodology's Program* (2002) a napsala k ní víc než šedesátistránkovou předmluvu, ale editovala i výše zmíněné Garfinkelovy nevydané rukopisy (Garfinkel 2006/1948 a Garfinkel 2008/1952) a napsala k nim stostránkové předmluvy. Explicitní či implicitní vliv A. Rawls vede k tomu, že recenzovaná kniha přece jen poněkud přispívá k sociologické „normalizaci Garfinkela a etnometodologie“, jak by řekli někteří přímí Garfinkelovi žáci (jako M. Lynch), čímž míní to, že původně radikální program etnometodologie se rozměňuje ve snaze o její integraci do klasické sociologie, ale i vědeckých disciplín, jako je sociální psychologie nebo lingvistika. Celkově vom Lehn prokazuje rozsáhlé znalosti dnes už velmi bohaté etnometodologické literatury, takže čtenář jeho knihy dostane řadu tipů nejen na četbu prací teoretických, ale také studií empirických, a to z nejrůznějších oblastí sociálního života, přičemž autor využívá i nevšední zdroje jako „polosamizdatové“ *Ethnographic Studies*. K pozitivním rysům recenzované knihy patří také to, že v ní probleskuje německý odborný kontext. I když

to není pro autorův přístup určující, přece jen se z knihy dovíme některé informace o německé recepci etnometodologie (v této souvislosti upozorňuji, že nedávným pozoruhodným počinem na tomto poli je obsáhlá publikace, kterou editovali R. Ayaš a Ch. Meyer a vydali ji pod názvem *Sozialität in Slow Motion: Theoretische und empirische Perspektiven* v nakladatelství Springer VS v r. 2012).

Povinností recenzenta je upozornit i na to, že v knize se objevují některé problémy a nepřesnosti v odkazování, resp. v závěrečném seznamu odborné literatury (např. vzhledem k historizujícímu zaměření knihy by bylo vhodnější odkazovat na první vydání Flynnovy monografie *The Ethnomethodological Movement* z r. 1991, nikoli na její dotisk z r. 2011; v názvu Garfinkelova článku z r. 1956 jsou zaměněni psychiatři za psychology a analogická chyba je i v názvu publikační řady, v níž článek vyšel; editoři některých publikací jsou chybně uvedeni jako autoři).

Jiří Nekoř

Jakub Grygar: *Děvušky a cigarety:*

O hranicích, migraci a moci

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2016, 256 s.

Jakub Grygar je sociolog a antropolog a v současnosti působí na Institutu sociologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Dříve se věnoval sociálnímu vyloučení a nyní se zabývá migrací, antropologií hranic a sociální pamětí (a nejnověji zkoumá vietnamskou gastronomii). Právě tato témata se stala ústředními pro práci *Děvušky a cigarety: O hranicích, migraci a moci*, kterou navazuje na své dřívější články ohledně sociální paměti („Nové příběhy dobrého vojáka Švejka. Podrývání státu a kulturní blízkost v ukrajinsko-polském pohraničí.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 2013, 49 (2): 521–548)